

Onderwerpen uit de Westzaanse geschiedenis

door WILLEM TIP/deel 52
beeld: Digitale Beeldbank

De Tweede Wereldoorlog

Het verzet tegen het nazibewind nam geleidelijk aan ook geregelde vormen aan. Sinds het midden van het jaar 1942 begonnen in de Zaanstreek verschillende verzetsgroepen sabotage-daden uit te voeren. Het Zaandamse arbeidsbureau werd tweemaal opgeblazen, eerst in mei 1943 en later nog eens in januari 1945. Vermaard werd de actie waarbij in de roerige dagen van begin september 1944 de springlading onder de Hembrug een en andermaal onklaar werd gemaakt. Ook in Westzaan trad het verzet op. Bij de conservenfabriek Tanger aan de J.J. Allanstraat verdween een grote partij van vijfendertighonderd blikken doperwtten. Ze gingen via het verzet naar verschillende ziekenhuizen. Na de oorlog kreeg Tanger alsnog zijn geld. Bij een andere gelegenheid verdween op klaarlichte dag bij Schipper aan de Overtoom een grote partij kaas die voor de nazi's bestemd was. In december 1944 haalde het Zaanse verzet met het beurtschip 'Westzaan 2' van de firma Couwenhoven een grote partij wapens weg uit Middenmeer. Couwenhoven had de boot eerder als gestolen gemeld om de bezetter op een dwaalspoor te brengen. Voor het transport was het schip voorzien van een dubbele bodem.

Conservenfabriek Tanger

Op gezette tijden bracht het verzet ook onderduikers naar het noorden van het land. Soms onzichtbaar in een lege melkauto. Andere keren reisden de onderduikers eenvoudigweg het eerste stuk naar Purmerend met de trein. Voor bonnen zorgden de Binnenlandse Strijdkrachten. Onderduikadressen, waarvan er ook in Westzaan verscheidene waren, kregen extra bonnen uitgereikt. Die waren bij overvallen op distributiekantoren buitgemaakt.

Het Westzaanse verzet werkte hoofdzakelijk op kleine schaal. Vanuit het Westzaanse raadhuis werden berichten doorgegeven naar Londen. Men saboteerde er de verplichte inlevering van wapens en koper. De verplichte collectes voor de 'Winterhulp', een NSB-organisatie voor maatschappelijke hulpverlening, werkte men zoveel mogelijk tegen. In november 1940 bracht de rondgang in Westzaan niet meer op dan 73 gulden, de laagste opbrengst in de Zaanstreek. De een na laagste opbrengst had het kleine Jisp met 141 gulden. Burgemeester Jantzen en gemeentesecretaris Schoenmaker verstrekten al in de eerste maanden van de oorlog een blanco persoonsbewijs voor een geheim agent die in Nederland zou worden gedropt om hier zijn werk te doen. De agent werd

echter gevangen genomen. Het onderzoek dat volgde kwam hun uiteindelijk te staan op arrestatie (1943), internering en ontslag (1944). Een NSB'er nam de taak van de burgemeester tijdelijk over. Pas na de bevrijding konden ze terugkeren in hun oude functie. Burgemeester Jantzen bleef nog tot 1951 burgemeester van Westzaan. Secretaris Schoenmaker vertrok eerder uit het dorp, omdat na alle wederwaardigheden de onderlinge verhouding met de burgemeester niet meer in orde was gekomen. Hij aanvaardde de functie van waarnemend burgemeester in Oudorp.

Niet alle verzetsacties slaagden. Een poging om het Westzaanse bevolkingsregister uit het raadhuis te halen mislukte. Twee jongens gingen de secretarie binnen, terwijl een derde bewapend met een stengun op de uitkijk stond. Binnen zat echter Jan May, de gezagsgetrouwe hulppolitie-agent. Hij ontdekte de beide jongens en sloot ze zonder omwegen op. Er dreigt een zware straf. De Westzaanse lakfabrikant Folmer mengde zich er echter in. Hij belde de hulpagent op en bewoog hem de jongens te laten gaan. Het Westzaanse bevolkingsregister bleef echter waar het was.

Een andere actie slaagde wel. Michiel Smit, een van de betrokkenen, vertelde later over de verdwijning van een MEA-autobus: 'Op een gegeven moment moesten wij zo'n bus dumpen omdat ie in handen van de Duitsers dreigde te vallen. Besloten werd de bus te stallen op het erf van Siem Mes aan de Watermolenstraat. Maar bij het duwen kwam de bus met z'n wielen in het water terecht. De volgende dag zag Mes het gevaarte staan. Hij trok wit weg, want als de Duitsers erachter kwamen dat het ding bij hem stond, zwaaide er natuurlijk wat. Gelukkig had hij als timmerman een takel. Daarmee heeft hij de bus achter de oude Coöperatie kunnen zetten. Om te voorkomen dat hij zou worden ontdekt, is de bus toen geheel gecamoufleerd.'

Dirk Mooij van Schipper Kaas

De Westzaners zwegen intussen bij voorkeur, zowel degenen die in het verzet actief waren of onderduikers onderdak verleenden als hun bureaus en kennissen. Het gevaar van verraad was te groot. Iedere toevallige bezoeker en iedere voorbijganger kon een verklikker zijn. Het plaatselijke verenigingsleven zette men voort, zo goed en zo kwaad als het ging. Verschillende nieuwe verenigingen zagen zelfs het licht. Minstens acht toneelverenigingen gaven jaarlijks goed bezochte voorstellingen. Na het laatste applaus volgde dan de onmisbare tombola. Hoofdprijs een fietsband of een halve mud aardappelen. De nazi's verhinderden de uitvoeringen aanvankelijk niet. Pas gaandeweg duldden ze minder. Evenmin mengde de bezetter zich graag in de kerkdiensten op zondag. Zo bleef het mogelijk dat in de zondagse preek zaken aan de orde kwamen waarover op weekdays niet kon worden gesproken. De oude Bijbelteksten boden aanknopingspunten genoeg.

Lees verder op pagina 9 >

Burgemeester Jantzen

> **Vervolg van pagina 9**

Het kerkbezoek nam in de oorlogsjaren eerder toe dan af. De Westzaanse 'Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij' hield elke zomer getrouw zijn verplichte jaarvergadering. Die werd echter slecht bezocht door de altijd dreigende avondklok. Na tien uur was het spertijd. Wie zich dan buiten liet zien werd opgepakt. De toon tijdens de vergaderingen was voorzichtig. Pas na de bevrijding kon weer alles gezegd worden. Op 27 juli 1945 zou de voorzitter verheugd vaststellen dat er weer in volle vrijheid vergaderd kon worden. 'We behoeven niet meer zacht te praten of in de zaal rond te zien of er ook verraad aanwezig is.'